

Sociální zabezpečení

2. Vývoj a transformace systému SZ v ČR

FSS MU – Katedra sociální politiky a sociální práce

› **prvobytně pospolná společnost** – rodové společenství se postaralo o své přestárlé či nemocné příslušníky; ochrana a zabezpečení lidské fyzické podstaty – rodová solidarita

› Rozvoj paternalistické péče - přidělování určitých rolí (vládních, pracovních, bojových apod.), jakož i prostředků na obživu všem obyvatelům - ty, kteří nebyli schopni tyto role zastávat byli začleňováni do přidělových systémů, popřípadě se o ně postarala jejich rodina

› **starověk** – prvky institucionalizace sociálního zaopatření - péče o slepé, hluché a tělesně postižené (již př.n.l.); dílčí opatření např. rozdávání chleba vdovám a sirotkům po římských bojovnících (Recko, Řím) – šlo o utlumení sociálního napětí; přidělování půdy válečným vysloužilcům

› 8. – 9. století – hlavním aktérem římskokatolická církev - vznikaly útulky a řády pečující o chudé či nemocné a pomoc chudým

› **středověk** – potřeba péče o chudé – nositeli byli zpravidla církev a šlechta; svépomocné podpůrné spolky (spolky tovaryšů, cechy mistrů, horní bratrstva – ochrana svých členů před možnými sociálními riziky); podpůrné bratrské pokladny pro pomoc horníkům; rozvoj bezdomovectví a tuláctví jako důsledek válek ► 1661 – patent o tulácích a žebrácích ► dovolil obcím přiznávat právo žebrat pouze práce neschopné chudině; v Anglii bohatí platili příspěvky pro pomoc chudým a opuštěným (jakási forma daně)

› **2.polovina 18.století a počátek 19. století** – dříve jen pojištění obchodu v italských městech, zejména pak lodní obchod; penzijní normály - zajišťovali vdovám a dětem po zaměstnancích nárok na státní podporu a státním úředníkům zajišťovaly po deseti letech uspokojivé služby právo na penzi, v některých zemích existovala profesní sdružení (cechy = spolky vzájemné podpory – jacísi předchůdci dnešních odborových svazů, byly dokonce subvencovány státem – vznik sdružení vzájemné pomoci); ochrana proti rizikům hospodářského vývoje; zakládání domovů pro osoby bez práce; zákaz práce dětí v noci a déle než 12 hodin (Anglie); v SZ výrazně roste úloha zaměstnavatele i státu

› **William H. Beveridge** (britský ekonom, politik a sociální reformátor)

- ❖ tvůrce prvního povinného pojištění v nezaměstnanosti v roce 1911 - rozdíl proti předchozím obdobím - neřeší pouze případy nouze, ale snaží se předcházet nepříznivým událostem zachováním příjmu (pojištění) – výše důchodu určena jednotnou částkou, upravována dle růstu mezd; zaměřuje se na pracující (dřívější pomoc jen k chudým) - spolupodílení se všech

- **počátky českého SZ spadají do 2.poloviny 19.století**, kdy naše země byla součástí Rakousko - Uherské monarchie
- v českých zemích byla povinnost péče o chudé v roce 1785 přenesena z církve na vrchnost a později, roku 1854 na obce - chudinská péče je vázána domovským právem k dané obci - zákon o domovském právu z roku 1862 - problematika péče o chudé se tak stala součástí veřejné obecní správy včetně financování s případnou pomocí státu
- na našem území vláda hraběte Taafeho od roku 1883 předkládala říšské radě své návrhy zákonů o úrazovém a nemocenském pojištění dělníků; zákony bývají označovány jako Taafeho reforma - počátky moderního nemocenského pojištění na našem území:
 - zákon č. 1/1888 ř. z., o pojišťování dělníků pro případ úrazu - povinné pojištění pro dělníky a výkonné úředníky pracující v rizikových oborech (mimo horníky, kterým byl vyhrazen zvláštní zákon). Celková praceneschopnost v důsledku úrazu - nárok na důchod ve výši šedesát procent a padesát procent u částečné neschopnosti, při úmrtí úhrada a důchod přiznán vdovám, dětem atd. Pro účely pojištění byly zřízeny zvláštní pojišťovny, jejichž členy byli jak zaměstnavatelé (90%), tak zaměstnanci (10%)
 - zákon č. 33/1888 ř. z., o pojištění dělníků pro případ nemoci - představoval první povinnou úpravu zabezpečení v nemoci na našem území - pojištění nárokové (obligatorní) - dávky peněžité (nemocenské ve výši alespoň šedesát procent obvyklé denní mzdy při pracovní neschopnosti, která trvala více než tři dny) i věcné (bezplatné lékařské ošetřování, bezplatná pomoc při porodu i nárok na léky a léčebné pomůcky). Správou byly pověřeny nemocenské pokladny. Dávky byly financovány na základě příspěvků vyměřovaných procentem ze mzdy. 2/3 příspěvků platili zaměstnanci a 1/3 zaměstnavatelé
 - zákon č. 127/1889 ř. z., o bratrských pokladnách - nemocenské pojištění horníků. Správu pojištění podle tohoto zákona vykonávaly bratrské pokladny.
- tyto tři zákony zavedly povinné veřejnoprávní pojištění, ovšem jen na dělníky, resp. horníky

- ❖ významný rozvoj role státu v oblasti sociální politiky
- ❖ Bismarckův model povinného sociálního pojištění (1883) – formování prvních pojišťovacích schémat (příspěvkové systémy) – pro případ nemoci, pracovního úrazu, invalidity a stáří – např. výše důchodu je přímo závislá na zaplaceném pojistném tak, že je určena procentem z průměrného výdělku za poměrně dlouhé období (doba pojištění)
- ❖ po roce 1918 – byly Bismarckovy modely nemocenského a důchodového pojištění převzaty do právního řádu naší republiky
- ❖ v následujících letech byly postupně přijímány vlastní nové právní předpisy; mezi nejvýznamnější patřil zákon č. 221/1924 Sb. o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří - zajišťovala Ústřední sociální pojišťovna
- ❖ sociální zabezpečení však i nadále roztržité (zahrnovalo pouze část ekonomicky aktivního obyvatelstva, někomu nebylo přiznáno vůbec, nejvýhodnější bylo pro dělníky)
- ❖ přijetí zákona č. 221/1925 Sb. z. a n., o nemocenském pojištění veřejných zaměstnanců, podle něhož byli pojištěni zaměstnanci ve službě státu, státních podniků a veřejných fondů státem spravovaných, četnictvo, učitelé a další.; pojistné hradili z poloviny zaměstnavatelé i zaměstnanci - provádění zajišťoval Léčebný fond veřejných zaměstnanců.

➤ **30. léta 20. století** – nedostatečné zabezpečení rodiny, sociálním problémům rodin s dětmi věnována malá pozornost (přídavky na děti jen preferovaným skupinám), sociální péče o staré a invalidní byla založena na dobročinnosti, protože povinnost chudinského zaopatření připadala na domovské obce (chudobince)

- ❖ sociální posílení role státu vedle nestátních subjektů – reakce státu na selhávání trhu – zrod moderní sociální politiky

- ❖ reakce na základní problémy doby industrializace, hospodářské krize, obtížná práce, strojírenství, hornictví (pracovní podmínky, pracovní smlouvy, ochrana při pracovním úrazu)
- ❖ nástup německé okupace
- ❖ vznik prvních pojišťovacích schémat, je dobrovolné, postupně se mění na povinné

➤ **1948 – zákon o národním pojištění**

- ❖ ucelená koncepce nahrazující systémy z konce 19. a začátku 20. století
- ❖ sociální politika pojímána jako nástroj zajišťující sociální jistoty (právo na práci, právo na lidskou existenci) těm, kteří se nemohli účastnit pracovní činnosti
- ❖ vznikají nové druhy dávek (rodinné přídavky, důchod manželky)
- ❖ organizačně jsou sjednoceny všechny druhy pojištění
- ❖ platnost zákona postupně rozšířena na všechny osoby
- ❖ tento systém ovlivnil vývoj sociálního zabezpečení nejen u nás, ale i ve světě

➤ **1952 – SZ** poznamenáno vlivem komunistické ideologie; nemocenské pojištění bylo odděleno od důchodového a zdravotnická zařízení byla převedena do jednotného systému státní zdravotní péče

➤ **1956 – první reforma SZ:**

➤ přijat zákon č.54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců

➤ snížení věkových hranic pro odchod do důchodu

- ❖ ale: porušen princip uniformity rozdělením pracovníků do tří pracovních kategorií, přičemž jedna z nich měla stanoveny výhodnější podmínky pro přiznání důchodu
- ❖ ale: odstranění dosavadního způsobu financování a jeho nahrazení financováním přímo ze státního rozpočtu

➤ **1964 – druhá reforma SZ:**

➤ přijaty zákony č. 101/1964 Sb. o sociálním zabezpečení, a zákon č.103/1964 Sb., o sociálním zabezpečení družstevních rolníků

➤ řada omezení důchodové konstrukce, zhoršení podmínek pro výplatu důchodů, odstupňování věkové hranice pro odchod do důchodu dle počtu vychovaných dětí; doba pojištění prodloužena na 25 let

- ❖ oslabení principu zásluhovosti – zavedení progresivní daně z důchodu

➤ **1968: zákon č. 53/1968 Sb. o změnách v organizaci a působnosti některých ústředních orgánů** - vznik Ministerstva práce a sociálních věcí - převzalo působnost v oblasti sociálního zabezpečení od Státního úřadu sociálního zabezpečení

➤ důchodové zabezpečení přešlo na Správu důchodů v Praze, z níž později vznikl Úřad důchodového zabezpečení v Praze

➤ **1975 - třetí reforma SZ:**

- ❖ přijetí zákona č. 121/1975. Sb., o sociálním zabezpečení
- ❖ v tomto období došlo také k rozvoji zabezpečení rodin
- ❖ zrušení zdanění důchodů a zvýšení maximálních hranic – prohloubení zásluhového hlediska
- ❖ sjednocení důchodového zabezpečení zaměstnanců a družstevních rolníků – posílení principu komplexnosti

➤ 1988 - čtvrtá reforma SZ:

- ❖ snaha řešit nesrovnalosti mezi mzdami a výši důchodů – zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení - zmírnění redukce výdělku pro výpočet důchodů, zvýšení maximálních hranic důchodů, vazby na pracovní zásluhy (výdělek a odpracovaná léta), umožnění získat důchod i bez zaměstnání ke dni vzniku nároku na důchod, zmocnění vlády pravidelně zvyšovat důchody v reakci na vývoj mezd

➤ nedostatky předchozích systémů

- ❖ žádná zákonná úprava neřešila otázky sociálního zabezpečení, pouze dílčím způsobem
- ❖ systém byl statický (řada omezení – např. maximální výše důchodu), bez valorizací, nepřehledný
- ❖ více než 60 různých druhů dávek
- ❖ řešení chudoby nízkopříjmových skupin náhodné – nesystematická záplava sociálních dávek pro pracující i nepracující – nepřehledné; oficiální neexistence chudoby
- ❖ nepřipravenost na demografický vývoj – zvyšující se podíl starší populace (podíl ekonomicky aktivních ukládajících do systému se snižoval); nízký důchodový věk
- ❖ nedával možnost zajištění se pro případ sociální události vlastním přičiněním
- ❖ ve výši důchodu nezohledněna celoživotní úroveň pracovních příjmů
- ❖ neumožňoval přenos získaných nároků za odpracovaná léta a pojištění mezi zeměmi
- ❖ produkoval chudobu ve zranitelných skupinách lidí, nespravedlnost (někteří dostávali více výstupů za stejné vstupy dle kádrového zařazení), byl demotivující s ohledem na princip zásluhovosti
- ❖ monopol státu v sociální oblasti – stát koncipoval, realizoval, financoval a kontroloval celou sociální oblast prostřednictvím pouze státních institucí a mechanismů a vyšší výdaje šly především na ekonomickou, politickou a armádní sféru

Transformace systému SZ

- ❖ přeměna minulého systému po roce 1989 se všemi atributy – demokratické uspořádání společnosti a tržní mechanismus jako základní morální hodnoty – „Scénář sociální reformy“ a tvorba záchranné sociální sítě jako souboru opatření garantujících minimální úroveň pomoci v případě sociálního ohrožení
 - ❖ Proces přibližování se sociální politiky hodnotovému a systémovému (institucionálnímu) rámci EU – vzájemná kompatibilita systémů
 - ❖ nutná nová reforma sociálního zabezpečení, přestože byl systém v některých směrech na vysoké úrovni, např. v oblasti péče o rodinu, ale zaostával v oblasti důchodů, byl velice těžkopádný, finančně náročný a také nespravedlivý
 - ❖ sociální reforma, jejímž úkolem byl přechod od sociálního zabezpečení k sociálnímu pojištění
 - ❖ zrušení preferencí v důchodovém systému a také odstranění diskriminace osob samostatně výdělečně činných
 - ❖ převedení nemocenského pojištění ze správy odborů a organizační sjednocení s důchodovým pojištěním v rámci České správy sociálního zabezpečení
 - ❖ zavedení pravidelné indexace důchodů
- **první etapa reformy - od roku 1989 do roku 1992**
- ❖ byl vytvořen koncept záchranné sociální sítě a byly zřízeny některé právní instituty, zejména minimální mzda a také životní minimum
 - ❖ 1991 - zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení
 - ❖ 1992 - zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti

➤ druhá etapa reformy - po vzniku samostatné České republiky roku 1993

- ❖ zavedeno pojistné, zvláštní platba mimo daně;
- ❖ v 1995 byly přijaty dva významné zákony – zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění a zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

přijat zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění

- ❖ tato reforma přetvořila velmi nákladnou úpravu důchodů na pevný důchodový systém – podíl pojištěných osob se zvýšil a zvýšila se i ochrana práv v souvislosti s důchodovým věkem
- ❖ vznikl smíšený systém veřejnoprávního a soukromého uspořádání

zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

- ❖ systém státní sociální podpory je nepříspěvkovým systémem,
- ❖ který je financovaný ze státního rozpočtu a jehož administrací
- ❖ jsou pověřeny státní orgány
- ❖ zohledňuje tři základní přístupy:
 - životní úroveň má vycházet především z pracovních příjmů
 - dávky nejsou náhradou příjmů, ale k vlastní práci nedemotivující pomocí řešení sociální situace
 - musí zachovávat hledisko hospodárnosti, účelnosti a ve stanovených případech i adresnosti

➤ **třetí etapa reformy** - od poloviny roku 1998 s nástupem sociálně demokratické vlády

➤ **konec 20. století**

- ❖ důchodová reforma – bere v úvahu demografický vývoj s ohledem na průměrný dožívaný věk a snižující se porodnost; došlo k vymezení invalidity a zavádí se třístupňový invalidní důchod v závislosti na poklesu pracovní schopnosti pojištěnce, jež poklesla pod 35 %

❖ **po roce 2000**

- ❖ bylo upraveno samostatně úrazové pojištění zákonem č. 266/2006 Sb., ale jeho účinnost byla opakovaně odkládána a to až do 1. ledna 2017
- ❖ k zásadním změnám došlo i v sociální péči přijetím zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
 - každému člověku garantuje bezplatné sociální poradenství
 - nabízí velmi pestrou nabídku sociálních služeb, ze které si člověk může svobodně vybírat podle svého uvážení, finančních možností či dalších individuálních preferencí
 - lidem, kteří jsou závislí na pomoci jiné osoby, je poskytována sociální dávka - příspěvek na péči
 - zákon garantuje, že poskytované služby budou pro uživatele bezpečné, profesionální a přizpůsobené potřebám lidí
 - zákon také vytváří prostor pro spoluúčast lidí na procesech
 - rozhodování o rozsahu, druzích a dostupnosti sociálních služeb v jejich obci či kraji
- ❖ zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci hmotné nouzi
- ❖ zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu
- ❖ 2006 - změny především v oblasti státní sociální podpory

- ❖ 2011 - přijaty 2 důležité zákony v oblasti veřejného zdraví, a to zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování a zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách
- ❖ 2012 - transformace systému výplaty dávek sociální pomoci z městských úřadů na úřady práce
- ❖ 2013 byla schválena důchodová reforma, která uspořádala důchodový systém České republiky do tří pilířů - první je základní státní důchodový systém, který je všeobecný a povinný a upravuje jej zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění; druhý pilíř tvoří důchodové spoření, které je upraveno zákonem č. 426/2011 Sb., účast na něm byla dobrovolná; třetí pilíř tvoří penzijní pojištění se státním příspěvkem a doplňkové penzijní pojištění, upravuje jej zákon č. 42/1994 Sb., vzniká na základě smlouvy mezi osobou starší 18 let a penzijním fondem, k příspěvku účastníka poskytuje příspěvek stát, za účastníka může hradit příspěvek zaměstnavatel
- ❖ 2013 – 2015 – zrušení 2. důchodového pilíře, zvýšení minimální mzdy

➤ **současnost**

- ❖ krize welfare state
- ❖ demografické proměny, nutnost propojování ekonomických a sociálních cílů
- ❖ zdůrazňována především ochranná funkce SZ, ale i proces kultivace člověka
- ❖ omezenost státu a rozvoj aktivit nestátních subjektů (NNO)
- ❖ aktivizující a integrační solidarita namísto solidarity pečovatelské

Faktory vývoje přístupů v oblasti SZ

➤ demografické faktory

- ❖ do značné míry předurčují výši jednotlivých dávek sociálního zabezpečení, protože tyto jsou vždy určeny pro konkrétní skupinu obyvatelstva v konkrétní podobě (reagují na demografické charakteristiky populace a té se přizpůsobují; demografické faktory působí především z dlouhodobého hlediska)
- ❖ pro sociální zabezpečení je zejména důležitý proces stárnutí, porodnost a zdravotní stav obyvatel
 - stárnutí populace – podíl ekonomicky neaktivních se začíná rovnat podílu ekonomicky aktivních v populaci; náklady na penzijní pojištění a zdravotní a sociální péči; riziko růstu počtu osamělých osob ve stáří
 - porodnost - s růstem počtu členů domácností se snižuje též podíl nákladů na domácnost z příjmů na hlavu; na druhou stranu pokles počtu živě narozených dětí
 - zdravotní stav obyvatel - stálý nárůst počtu chronických a degenerativních nemocí způsobuje zvýšení invalidizace a úmrtnosti osob, a to již v produktivním věku; zvyšování počtu invalidních a pozůstalostních důchodů
- ❖ je tedy nezbytné při procesu tvorby koncepce sociálního zabezpečení sledovat a odhadovat vývoj celé řady základních demografických charakteristik (porodnost, úmrtnost, věková struktura obyvatelstva, rozvodovost)

❖ demografická tranzice v evropské společnosti

nízká porodnost, vyšší délka dožití, poměr pracující populace a seniorů, nárůst osob bez partnera (především důchodové pojištění, zdravotnictví, péče o seniory). Problém stability příspěvkových systémů; vzniká tlak na větší přísun příspěvků (např. růst zaměstnanosti, zvýšení příspěvků), na snižování ekvivalence či ochrany (např. minimální důchody) a na omezení počtu příjemců (např. lidé déle pracují)

je otázkou, zda je to problém jedné generace (pro méně dětí bude v budoucnu třeba méně důchodů) nebo je to trvalejší stav (spirála nízké porodnosti)

➤ **ekonomické faktory**

❖ rozhodující je velikost a dynamika vytvořených zdrojů v ekonomice - závažné problémy se vyskytují v případě zpomalení popř. poklesu ekonomického růstu

❖ vývoj SZ závisí dále na schopnosti soustavy reagovat na cenovou a mzdovou dynamiku - vzhledem k tomu, že peněžité dávky SZ jsou odvozeny v zásadě z výdělku, je vývoj v oblasti pracovních příjmů významným faktorem vývoje nově vyměřovaných dávek SZ

❖ velký význam nezaměstnanost - její růst vede k deficitům v důchodovém pojištění, v nemocenském pojištění, ale i dopady ve státní sociální podpoře a v systému sociální pomoci; dochází ke snižování množství odvodů do státního rozpočtu

❖ SZ je dále ovlivněno strukturou zaměstnanosti, sociálně-ekonomickými podmínkami zaměstnanosti žen zejména s malými dětmi, možnostmi zaměstnávání důchodců

❖ vztah sociální politiky a hospodářské politiky

ekonomická úroveň země (kupní síla) ► trh vytváří požadavky na sociální politiku (při větších ekonomických problémech jsou větší požadavky na sociální politiku, ale nedostávají se zdroje) = může vytvářet ekonomické tlaky.

zvláště závažně se diskutuje zahrnování nových rizik (a tím rozšiřování sociálního státu)

➤ **C. společensko-politické faktory**

- ❖ otázky SZ patří vždy ke klíčovým v programech politických stran a stávají se často základními ve volebním boji
- ❖ rizika politického procesu = sociální politika podléhá politickým vlivům:
 - neprůchodnost - schválení zákonů a opatření často dlouho trvá
 - chybí sociální konsenzus (ideový), existují různá lobby – opatření se mění v závislosti na vládnoucích stranách (silová řešení)
 - přílišná rychlost a nepřehlednost – komplexní systém a současně příliš mnoho změn + chyby v zákonech
 - problémy se zachováním sociálních práv - často musíme spoléhat, že situace bude pro budoucí zajištění v dlouhém horizontu příznivá; při změně ekonomické, demografické či politické situace se mohou měnit parametry systému (např. ne-valorizace, omezení nároku, omezení garance)
- ❖ stále významnější místo patří i mezinárodněpolitickým vlivům - dne 3.11.1999 byla ČR ratifikována Evropská sociální charta, následně vstoupila v platnost a byla vyhlášena pod číslem 14/2000 Sb. Mezinárodní smlouva o sociálních a hospodářských právech ratifikovaná členskými státy Rady Evropy.
- ❖ vstupem ČR do EU se v oblasti SZ otevírá evropská dimenze minimálně ve dvou směrech:
 - vzájemný dialog a společné hledání optimální, sociálně vyvážené, ekonomicky udržitelné sociální ochrany občanů odpovídající tradicím evropského humanizmu
 - dimenze je přímo spojena s konkrétními opatřeními zejména na úseku koordinace SZ volného pohybu pracovních sil, pracovních vztahů, bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a rovnosti příležitostí

➤ D. Krize welfare state (Večeřa)

❖ téma krize WS se objevuje už od 70. let, ale plně se rozvinulo v 90. letech 20.stol

❖ ekonomické důvody

- sociální stát zažívá od 70. let minulého století ekonomickou krizi (dvě ropné krize v 70. letech) ▶ hospodářská recese ▶ a/ krize nákladů x b/ krize efektivity
- krize nákladů ▶ růst nákladů na sociální výdaje ▶ veřejné sociální výdaje neustále rostou ▶ zpomaluje se hospodářský růst
- ❖ krize efektivity ▶ stále méně potřebných je sociálním systémem uspokojováno ▶ rostou náklady sociálního státu na poskytování sociálních dávek celkově se zvyšujícím se procentem nákladů na sociální zabezpečení uvnitř rozpočtů státu

❖ politické důvody

- ztráta sociálního konsenzu, který stál u zrodu welfare state a spočíval v akceptaci ideálu sociálního občanství, postaveného na zásadě úplné rovnosti občanů při uspokojování sociálních práv a na sociální solidaritě ▶ tento zdroj legitimacy bohužel vyprchal ▶ krize legitimacy ▶ další zvyšování sociální rovnosti při rostoucí úrovni životního standardu příliš nákladné ▶ kdo to zaplatí?
- podle některých sociologů roste z řady důvodů skepse vůči hodnotám sociální rovnosti

- sociální stát podle některých nespravedlivý, protože zvýhodňuje určité vrstvy společnosti, zejména ty, kteří v tom umí chodit

❖ demografické důvody

- souvisí s výrazným stárnutím populace ► postupný úbytek ekonomicky aktivních lidí, oproti ekonomicky neaktivním
- menší příjmy do státního rozpočtu a nedostatek prostředků na starobní důchody a zvyšující se náklady na zdravotní péči o seniory
- změny stability rodiny ► vysoká rozvodovost, rostoucí podíl rodin s jedním dítětem, vysoký podíl netradičních forem rodinného soužití a měnící se struktura domácností ► komplikace adresnosti sociálních dávek prostřednictvím otců živitelů
- opatření ► zavedení dvoupilířového systému ► povinné důchodové pojištění + dobrovolné důchodové spoření (občané se mohou sami vybrat, zda budou část svých peněz spořit na důchod v soukromých fondech)

❖ ztráta efektivnosti sociálního státu

- složité systém redistribucí činí mechanismus sociálního státu neprůhledným
- také vysoký počet státních úředníků spravujících stát blahobytu, kteří by byli mechanismem trhu eliminováni

❖ nedostatek veřejných sociálních služeb

- jejich nákladnost neumožňuje u řady z nich plné pokrytí poptávky, která má naopak tendenci narůstat

➤ E. Krize welfare state (Keller)

❖ postindustrialismus

- zhruba od 70. let 20. století příchod terciéru ▶ prudký rozvoj oblasti služeb ▶ odliv pracovních sil ze sekundárního a trhu práce (přechod z oblasti vysoké produktivity práce do oblasti nízké produktivity za minimálně stejně vysokých mezd ▶ prodražování služeb)
- navíc, některé služby dotované státem
- přechod obyvatelstva do terciálního sektoru ▶ vyšší stupeň vývoje společnosti

❖ ekonomizace společnosti

- modernizace přinesla osamostatňování hospodářských aktivit ▶ ustanovil se ekonomický a sociální sektor každý s vlastními zákonitostmi ▶ poměr sil se začal proměňovat ve prospěch ekonomického systému, který začal zasahovat i do sociálních oblastí ▶ sociální problémy se tak stávají finančními problémy ▶ je tedy sociální sektor rentabilní? ▶ volání po zeštíhlení sociálního státu
- nenápadné opanování sektoru školství, vědy, kultury, zdravotnictví a dalších subsystémů tržními principy
- v oblasti sociální mají stát nahradiť úřady disponující veřejnými prostředky a služby nakupovat od nestátních organizací disponujících schopnostmi tyto služby zprostředkovat ▶ ty o veřejné prostředky soutěží ▶ konkurence povede ke zvyšování efektivity sociálních služeb a snižování nákladů na ně

❖ flexibilizace trhu práce

- rychlé se přizpůsobování měnícím se požadavkům trhu práce
- být flexibilní znamená nevázat se na lokalitu, přátele, region, rodinu, majetek a být připraven odejít za prací kamkoliv ▶ výhodné pro firmy, mohou přizpůsobovat pracovní smlouvy výhodně svým potřebám ▶ nestandardní pracovní smlouvy ▶ nízké odvody do státní pokladny ▶ nízké výdaje na sociální stát ▶ nový fenomén „pracující chudoba“

❖ globalizace

- posilování vazeb mezi velkým počtem zemí ► neustálé přelévání kapitálu mezi zeměmi ► udržet ve státě zahraniční kapitál je stále obtížnější a vyžaduje omezování práv zaměstnanců (zejména v oblasti přijímání a propuštění, minimální mzdy, podmínek práce) a snižování finančního zatížení firem
- vznik mezinárodních trhů ► velké nadnárodní společnosti generují velké zisky a současně s nimi manipulují tak, aby odvody z nich byly do nejmenší ► diktují si podmínky pro to, aby setrvaly na určitém místě (např. nižší odvody do státní pokladny, daňové prázdňiny, menší závazky vůči zaměstnancům) ► rozpor mezi fungováním sociálního státu a nadnárodních firem
- nejistota pracovního místa, změny úvazků
- rozvoj informací způsobuje větší „uvědomělost“ občanů ohledně sociálních rizik a schopnosti státu je před nimi uchránit

❖ stárnutí populace

- navyšuje se počet starších osob v postproduktivním věku
- klesá porodnost a tím se výhledově snižuje počet osob v produktivním věku
- ostrý nepoměr mezi lidmi, co produkují a mezi lidmi, co neprodukují

❖ krize důvěry

- pokles ochoty být solidární s druhými lidmi ► ekonomicky aktivní občané (zejména z mladší generace a s vyššími příjmy) nechťejí sponzorovat přebujelý sociální stát, ze kterého sami v budoucnu nebudou příliš těžit
- tato tendence je silnější v zemích, kde je WS více financován z přímých daní (daně z příjmu, pojistné) a v zemích, kde převážná část výdajů směřuje k lidem na okraji společnosti (veřejné služby jako zdravotnictví, vzdělávání atd. jsou stále populární)

Kontrolní úkoly

- 1/ Pokuste se pomocí základních faktorů vývoje sociálního státu popsat současné fungování systému sociálního zabezpečení.
- 2/ Proč by nevynaložení některých sociálních výdajů způsobilo podstatně vyšší výdaje společnosti v budoucnosti?